

УДК 341.231:323(477)

**СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
УКРАЇНА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

Степанцова Карина, І курсу ОП “Право”
Білоцерківський національний аграрний університет
Науковий керівник - Терещук М.М., к.ю.н.
Соціально-гуманітарний факультет
Білоцерківський національний аграрний університет

У статті розглядаються особливості свободи пересування в умовах воєнного стану в Україні та міжнародна практика її обмежень. Проаналізовано національне законодавство, міжнародні стандарти та виклики реалізації права на вільне пересування під час конфліктів. Висвітлено напрями гармонізації українського законодавства з міжнародними нормами для забезпечення балансу між безпекою та правами людини.

Ключові слова: свобода пересування, воєнний стан, права людини, міжнародний досвід.

Свобода пересування є одним із фундаментальних прав людини, закріплених як у національному законодавстві демократичних держав, так і в міжнародних правових актах, зокрема у ст. 13 Загальної декларації прав людини 1948 року, ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року та ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1; 2; 3]. Це право забезпечує можливість людини вільно обирати місце проживання, пересуватися територією держави та виїжджати за її межі.

Водночас у період дії воєнного стану держава відповідно до Конституції України може встановлювати окремі обмеження конституційних прав і свобод громадян, якщо вони передбачені законом та є необхідними для забезпечення безпеки і правопорядку (ст. 64 Конституції України) [4].

Актуальність проблеми суттєво зросла після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року та запровадження воєнного стану на підставі Указу Президента України № 64/2022, затвердженого Законом України № 2102-IX [5; 6].

Правові підстави для обмеження свободи пересування закріплені у Законі України «Про правовий режим воєнного стану», який передбачає можливість запровадження комендантської години, спеціального режиму в'їзду та виїзду з певних територій, перевірки документів, обмеження пересування транспортних засобів і осіб (ст. 8) [7].

Комендантська година є одним із найбільш поширених заходів обмеження свободи пересування, який передбачає заборону перебування осіб у громадських місцях у визначений період доби без спеціальних перепусток. Запровадження такого обмеження має на меті забезпечення громадського порядку, протидію диверсійній діяльності та підтримання рівня безпеки цивільного населення [7].

Окремою категорією є обмеження виїзду за межі України військовозобов'язаних громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років, що ґрунтується на положеннях Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [8] та Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [9]. Механізм реалізації таких обмежень визначається підзаконними актами, зокрема Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України № 57 від 27.01.1995 року [10].

Водночас слід зазначити, що хоча законодавство визначає загальні рамки обмеження прав, перелік винятків для виїзду громадян переважно встановлюється підзаконними нормативно-правовими актами та офіційними роз'ясненнями державних органів, що створює умови для правової невизначеності.

Конституція України у ст. 33 гарантує кожному, хто законно перебуває на території України, свободу пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України [4]. Відповідно, будь-які відступи від цього положення мають ґрунтуватися на принципі верховенства права та відповідати вимогам необхідності, пропорційності і законності.

Міжнародне право передбачає можливість відступу держави від окремих зобов'язань під час війни або надзвичайного стану. Так, ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права допускає запровадження тимчасових обмежень прав за умови офіційного оголошення надзвичайного стану [2], а ст. 15 Європейської конвенції про захист прав людини дозволяє державам вживати заходів, що відступають від зобов'язань за Конвенцією у випадку війни або суспільної небезпеки [3].

Практика Європейського суду з прав людини демонструє, що навіть у надзвичайних умовах держава зобов'язана забезпечувати право на ефективний судовий захист та уникати дискримінаційних підходів.

Міжнародний досвід також підтверджує необхідність судового контролю над обмеженнями прав людини. Так, запровадження воєнного стану на острові Мінданао (Філіппіни) у 2017 році супроводжувалося критикою міжнародних правозахисних організацій щодо масових затримань та обмежень свободи пересування без належних процесуальних гарантій [11].

Особливої уваги потребує ризик дискримінації при встановленні обмежень. Нечіткі критерії застосування правових норм можуть породжувати свавільну адміністративну практику, що суперечить ст. 14 Європейської конвенції про захист прав людини [3].

Отже, обмеження свободи пересування під час воєнного стану є правомірними лише за умови суворого дотримання законних процедур, прозорого обґрунтування, обмеженості в часі та пропорційності втручання. Основна мета таких заходів полягає у захисті суверенітету та територіальної цілісності держави.

Вважаємо, що для підвищення рівня правової визначеності й захисту прав громадян доцільно внести зміни до законів України з метою закріплення вичерпного переліку обмежень свободи пересування на рівні закону, спростити процедури перетинання кордону для осіб, які не підлягають мобілізації, а також забезпечити

належну підготовку працівників правоохоронних органів та органів військового управління щодо прав людини в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією ГА ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
6. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» № 2102-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20>
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>
9. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
10. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова КМУ № 57 від 27.01.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п>
11. Amnesty International. Martial Law in Mindanao: Human Rights Concerns. 2017. URL: <https://www.amnesty.org>